KULTUR • SPORT • Ung IDAG
SVENSKA DAGBLADET
SÖNDAGEN DEN 16 MAJ 1993

Kulturchef: Peter Luthersson, tel 08-13 51 83
Nyhetschef: Margaretha Schön, tel 08-13 51 31
Redaktionssekr: Bo Ludvigsson, tel 08-13 51 11
Redaktionssekr: Bo Lövendahl, tel 08-13 52 90
Streckarred: Steve Sem-Sandberg, 08-13 59 36

Operavärlden hyllar Birgit Nilsson

● Förra helgen hyllades Birgit Nilsson med konsert och fotoutställning på Staatsoper i Wien och i fredags firades hon av sina skånska vänner på gästgiveri. I kväll klockan 19.00 uppmärksammas hon med ett eget program i televisionens Kanal 1 inför 75-årsdagen, som äger rum i morgon den 17 maj. På onsdag firas hon i Operans guldfoajé och sedan bär det i väg till Covent Garden i London där jubilaren tillägnas en föreställning av Trollflöjten i prinsessan Dianas närvaro. Sannerligen en fest i mer än dagarna tre.

– Jaaa, skrattar Birgit Nilsson. Det är en vårdig uppmärksamhet. För en person som annars inte är så noga med att fira sin födelsedag känns det lite konstigt, får jag säga. Jag är förstås tacksam för att jag har fått leva så länge men det är väl egentligen inte något att fira när man ingenting har gjort själv. Men nu kunde jag inte stå emot mina uppfordrande vänner.

De unga imponerar

– Jag försöker annars att ransonera mina åtaganden numera. Men en del mästarklasser och juryarbete vid sångtävlingar blir det.

Båda uppgifterna mycket grannlaga. Särskilt när det, som Birgit Nilsson säger, finns myriader unga människor med sångarambitioner och i ärlighetens namn rätt få av dem har en framtid som just sångare.

– Vad ska det bli av dem alla? Det är inte utan att jag tycker synd om dem.

De svenska rösterna står sig dock mycket gott internationellt, där standarden blivit avgjort sämre under senare år, säger Birgit Nilsson, som satt i den nationella juryn och imponerades mycket av de unga svenska sångarna i den nyligen avslutade Placido Domingo-tävlingen. Det enda råd hon vill ge dem är:

– Skynda långsamt och låt rösten mogna i sin egen takt. Konstlade drivhusprodukter är ingenting att ha, de håller inte.

Själv har Birgit Nilsson som allom bekant haft en minst sagt enastående karriär men ibland kan hon tycka att priset har varit högt, rent mänskligt, men hon ångrar sig inte.

– Nej, jag ångrar ingenting.

Det hela tog fart 1946 då hon på Kungliga Teatern debuterade som Agathe i Webers Friskytten. Utomlands började hon bli ett stort namn i början av 1950-talet. Sjöng första gången i Bayreuth 1953 – sopranpartiet i Beethovens 9 symfoni – och året därpå startade hon där sin magnifika Wagnerkarriär. Andra milstolpar är första framträdandet på Wienopera 1954, Covent Garden 1957, La Scala 1958 och Metropolitan 1959. Birgit Nilsson har sjungit i alla operahus och på alla konsertestrader av rang, och inte enbart Wagner. Hon har sjungit Puccini – Tosca och Turandot – Verdi – Aida och Lady Macbeth – Strauss – Salome, Elektra och Die Fraue ohne Schatten.

– Utan Salome hade det inte blivit något, och absolut inte utan Göran Gentele, säger Birgit Nilsson när samtalet glider över på regissörer och dirigenter som betytt mycket för henne.

Wieland Wagner och August Everding är andra regissörer hon nämner. Bland dirigenterna minns hon främst Böhm och Solti.

– Och Kleiber, han var helt enkelt underbar!

Regissörsvälde

Mindre underbart tycker hon att de senaste decenniernas scenograf- och regissörsvälde har varit.

–Det verkar ofta som om regissörer och scenografer är mer ute efter att göra sensation, ofta stick i stäv med komponistens idé. Det kan vara svårt med motivationen för en sångare som tvingas sjunga med huvudet ner och fötterna upp bara för att tillfredsställa en regissör, avslutar Birgit Nilsson, som tycker att man inom operakonsten borde söka nya vägar genom att sätta sången främst.

BO LUDVIGSSON

Operan har som scenkonst upplevt flera konjunkturer. Först primadonneväldet, därefter dirigentväldet och nu senast regissörs- och scenografväldet. Är det inte snart sångarnas tur, undrar Birgit Nilsson, 75 år i morgon.
FOTO: STEFAN LINDBLOM.

Symfoniorkestern ingen musikmumie

● Nej, symfoniorkestern är inte någon mumie, enligt Gunilla von Bahr, som på fredagen talade på Musikaliska akademien i seminariet Musik och morgondag.

PÅ PLATS

Hon är musikern som blev chef för Malmö symfoniorkester. Med samma kraft som hon spelar flöjt talar hon om musikens framtid. Dagens fråga löd: Symfoniorkestern – en hundraårig musikmumie eller en levande kraftkälla för framtiden? Svaret var givet.

Framtiden finns, det gäller bara att hitta den. Söker man, så finner man den hos barnen. Det är bara det, sa Gunilla von Bahr med vänlig skånska och stort mörkt hårburr, att vi medelålders har så bråttom, att vi ofta glömmer barnen.

Den orkester som i dag inte tänker på den unga publiken, den kommer i morgon att finna konsertsalen tom. De som upplevt kraften hos levande musik, kan inte undvara den. Så enkelt är det.

Gunilla von Bahr lever som hon lär. Malmö symfoniorkester har ett eget generalprogram för barn; de får en stor orkester och maffig musik med pedagogisk tanke.

Hon är inte den som gräver ner sig av oro för nedskärningar. Hennes lösning är att se hur orkestern kan bli starkare tillsammans med andra.

Att symfoniorkestern inte är någon intorkad organism utan en levande varelse med långa tentakler ville hon bevisa genom allt samarbete kors och tvärs över Östersjön och Öresund.

Hon menar att mycket har hänt tack vare planerna på Öresundsbron; enbart tanken på bron har fått kreativiteten och samarbetsviljan att fara med vindens fart över havet. Och inte bara det; samarbetet inom Skåne, mellan symfoniorkestrarna i Malmö och Helsingborg samt länsmusiken, har aldrig varit så intensivt som i dag.

Ett exempel på hur samarbetet mellan Skåne och Sjaelland kan låta musikaliskt kommer om ett par år. En dansk och en svensk tonsättare, Ole Schmith och Gunnar Jansson, komponerar just nu en Öresundssymfoni för orkester, kör och solister. Den skall bestå av fyra satser, de tar två var.

BARBRO WESTMAN TULLUS

Bröderna Mozart i Tallinn

● Genom Tallinn såväl som Riga drar i veckan en pust från Unga Klara i Stockholm. Kan man tänka. Suzanne Osten och Etienne Glaser är på gång och samlar film- och teaterelever i de båda huvudstäderna till en så kallad workshop. När de i alla fall är där. Man får ta vara på småstunderna, som klokt folk sa förr i världen.

Annars är det så att alla Suzanne Ostens filmer just i veckan visas på bio såväl i Tallinn som i Riga. En retrospektiv utan kronologiska petigheter: först ut är Bröderna Mozart, sedan följer Skyddsängeln, Tala det är så mörkt och Livsfarlig film därefter. Sist i raden kommer det fina debutverket Mamma från 1987. Formmässigt den mest artistiska och till synes oansträngda av Suzanne Ostens filmer. TV i båda länderna sänder Mats Björklunds dokumentär från inspelningen av Skyddsängeln och den lettiska televisionen gör ett specialprogram om regissörerna Osten och Glaser.

ELISABETH SÖRENSON

Sanningen om Nietzsche och Thiel

● Att professorn, ledamoten av Svenska Akademien och chefen för Thielska galleriet Ulf Linde i sin ungdom var en baddare på vibrafon, blev en ovanligt uppkäftig konstkritiker och uppträtt som häftig ordlekare tillsammans med konstnärsgamängen Pierre Olofsson visste vi väl alla. Men att han också är en baddare på Friedrich Nietzsche är väl inte så allmänt känt, varför intresset stod på toppen då Linde häromkvällen höll ett föredrag på Sällskapet Idun om den store tyske filosofen. Ulf Linde hade många kloka och krångliga ord att säga om Nietzsches betydelse för bl a konsten. Men hur kom det sig egentligen att Ernest Thiel blev så till den milda grad intresserad av denne filosof att han t o m översatte flera av hans arbeten? Jo, svarade Ulf Linde: Då Thiel gifte sig med Signe Maria Hansen medförde hon i boet en hel samling Nietzschelitteratur. Ty hon hade varit "väninna" till Verner von Heidenstam och han var om någon en verklig Nietzscheexpert. Så Ernest Thiel fick så att säga Nietzsche på köpet, då han tog sin andra hustru. Och vi som trott något annat om den store konstälskaren har blivit en villfarelse fattigare och fått något att fundera över då vi nu tittar på Nietzsches dödsmask som fortfarande finns att beskåda på galleriet.

JOHNNY FLODMAN

Proust brinnande aktuell

● Frågan är inte som för Hamlet, att vara eller inte vara, men att vara där eller att inte vara där, säger Proust i Sodom och Gomorra. På ett i dagarna hållet kollokvium i Paris, om litteratur och nationalitet, blev denna fråga huvudtemat i ett personligt föredrag av Julia Kristeva där hon ställde frågan om identitet och tillhörighet utifrån Prousts skrivande. Hans roman har enligt henne en brinnande aktualitet. Den avslöjar att våra gruppbildningar, från vänskapskretsar och kotterier till politiska och nationella grupperingar, lyder ett sadomasochistiskt mönster. Proust visar oss att ingen undgår perversionen men att vi kan lösa upp den och relativisera gränsen mellan att vara där och att inte vara där. Hans egen identitet som jude, fransman och homosexuell är ju minst sagt tvetydig, men det är den som ger honom den överblick vi andra dödliga kan lära av. Glöm inte bort hur löjliga vi också är i vår strävan att höra hemma någonstans säger han med början hos sig själv. Philippe Sollers, som med sin senaste roman visar att han hör hemma i en fransk litterär tradition, kommenterade frågan om identitet och skrivande ur ett intimare perspektiv. Proust började, enligt Sollers, att skriva för han ville ge sin mamma en läxa. Hennes beundran för 1800-talet fick Marcel att söka sig till 1700-talet. Han ville fullända den franskklassiska stilen, bli en madame de Sévignés "inkarnerade andliga dotter".

CARIN FRANZÉN

Marcel Proust

KUROSAWA HOPPAS PÅ ETT STORT LEENDE
KULTUR sid 13

"Sanningen om orkesterchefsbråket måste fram"

● Sveriges Radio utlyser inom kort tjänster som orkesterchef för Radiosymfonikerna. Den tidigare chefen, Trygve Nordwall, avskedades under uppmärksammade former i mitten av mars, drygt två månader efter hans förordnande blivit förlängt med tre år.

Med omedelbar verkan sades han upp från sin tjänst av P2-chefen Christina Mattsson, på uppdrag av radiochefen Ove Joanson. Motivet uppgavs vara att han gjort överdrag på budgeten. Underskottet för 1992 uppgår till 1,5 miljoner kr.

Sveriges Radios jurister förhandlar nu, enligt vad SvD erfar, med Trygve Nordwalls fackliga företrädare om avgångsvederlag. Radioledningen vill att han skall säga upp sin fasta anställning inom företaget. Frågan är hur mycket radion är beredd att betala.

Musikerna har bett radioledningen att Trygve Nordwall skall få fortsätta med orkesterns konstnärliga planering. Ekonomin skulle skötas av någon annan.

– Det har varit ett klart önskemål från orkestern att behålla Trygve Nordwall. Men tyvärr har vi inte funnit några öppningar, läget är helt låst, säger Dag Henriksson, ordförande i orkesterns styrelse.

Även Trygve Nordwall har velat fortsätta samarbetet med orkestern. Han har i brev till Christina Mattsson erbjudit sig att diskutera sina arbetsuppgifter.

Så här säger Christina Mattsson till SvD om förslagen att Trygve Nordwall skulle vara kvar hos Radiosymfonikerna:

– Jag tror inte på en sån lösning. Om man ska arbeta med konstnärlig planering, måste man också ha budgetansvar och det vill vi inte ge honom.

Dag Henriksson säger att musikerna hyser viss oro för framtiden; radioledningen har inte givit garantier för framtiden, även om de lovat att genomföra de kommande årens planer.

Christina Mattsson vill lugna alla som hyser farhågor för radiosymfonikernas framtid.

– Orkestern ska fortsätta vara radions gnistrande juvel. Den ska inte bara behålla dagens höga konstnärliga nivå utan fortsätta att utveckla den; det ligger i konstens natur.

Orkesterföreningens ordförande, Dag Henriksson, menar att det för orkesterns framtid är viktigt att radioledningen träffar musikerna och redovisar vad som har hänt under våren.

– Vi har inte har fått hela sanningen om orkesterchefens avsikter ännu. Det är viktigt att den kommer fram, att luften rensas, säger Dag Henriksson, som också önskar att radioledningen oftare syntes i konsertpubliken.

BARBRO WESTMAN TULLUS

UNDER STRECKET

De naturförintande naturfolken

Inför konsekvenserna av vår dödliga inverkan på biosfären har vi en tendens att framställa de s k naturfolken i en idylliserande dager. Vi nöjer oss inte bara med att tro att de är ekologiskt oskadliga, utan tillskriver dem också ekosofiska instinkter. I boken "The Rise and Fall of the Third Chimapnzee" hävdar Jared Diamond att en sådan ekologisk guldålder aldrig existerat. Också naturfolken visar gång efter gång prov på en osannolik förmåga att skövla naturen och utrota dess djurarter.

Av SVANTE FOLIN

Människan är i dag med sina mer än 5 miljarder individer en ofattbart talrik primat, som konsumerar en orimlig del av biosfärens nettoproduktion. Vi är djuret som sprängt alla nischer, en kombinerad växtätare och opportunistisk predator som i en allätande orgie låter allt från chokladragerade myror till blåvalar försvinna i vårt kollektiva ginnungagap. Våra mer sparsmakade syskon schimpanserna (98,4% genetiskt identiska med oss) kan optimistiskt räknas i några tiotusental; vår ännu mer nischbegränsade kusin bergsgorillan räknar 250 individer. För 10 000 år sedan, just före den fatala jordbruksrevolutionen, hade våra förfäder redan spritt sig till samtliga kontinenter, något i sig unikt, och uppnått en population på c a 10 miljoner. Detta tycks vara den maximum av jägar-, samlar-däggdjur i vår viktklass som jorden kan härbärgera. Dock hade inte ens denna människomängd kunnat etablera sig utan grava, ekologiska störningar.

Den första dramatiska människoexpansionen inträffade för cirka en miljon år sedan då den troglodytiska Homo erectus, sannolikt driven mindre av nyfikenhet än av befolkningstryck, lunkade ut ur Afrika och bosatte sig i tempererade delar av Europa och Asien. Det andra stora kolonisationsföretaget började för 50 000 år sedan, då den moderna Homo sapiens-varianten, likaledes från den afrikanska basen, snabbt spred sig över Europa och Asien samt även till Nya Guinea och Australien. För 20 000 år sedan dök människan upp i Sibirien och för c a 11 000 år sedan invaderade sibiriska stammar, det s k Clovisfolket, Nord- och Sydamerika. Under de senaste årtusendena kom slutligen turen till beboelsöar och därmed var jorden totalt människokoloniserad.

I en anda av berättigad masochism inför konsekvenserna av vår dödliga inverkan på biosfären hemfaller vi ofta till oberättigade och idylliserande föreställningar om de sk naturfolkens harmlöshet. Vi nöjer oss inte med att tro att de är ekologiskt oskadliga utan tillskriver dem veritabelt ekosofiska instinkter; de förmodas leva i en rosafärgad, rosseauansk naturharmoni och vara förebilldliga miljövårdare. Indianhövdingars flitigt citerade uttalanden om – jordens, varje skimrande grandbarrs etc helighet tas till intäkt för fantasier om en för oss förlorad ekovisdom. I sin ypperliga, biologiska essäsamling *The rise and fall of the third Chimpanzee, Vintage 1991*, (vinnare av 1992 års Science Book Prize) tar den amerikanske fysiologen, zoologen m m *Jared Diamond* bland mycket annat kontroversiellt upp frågan om naturfolkens förbluffande förmåga att föröda naturen. Diamon hävdar att de indianska pionjärernas intåg i Amerika från Sibirien för 11 000 år sedan inte bara var den största expansionen av mänskligt Lebensraum i historien utan även den största zoologiska katastrofen sedan dinosaurierna fick den stora smällen av en förmodad asteroid för 60 miljoner år sedan. I Nordamerika förintades fantastiska 73 procent av alla större däggdjursarter och i Sydamerika 80 procent, allt detta inom loppet av något årtusenden. Mammutar, mastodonter, trögdjur på tre ton, jättebältor, bävrar i björnstorlekar, sabeltandade katter, lejon, geparder, kameler och ironiskt nog hästen – alla försvann de kataklysmiskt abrupt.

DETTA RAGNARÖKSSCENARIO, som ursprungligen uppmålats av geologen Paul Martin, har naturligvis mött livliga protester från bl a indiantillvända paleontologer som indignerat hävdar att "det stora döendet" var en följd av klimat- och habitatförändringar vid den senaste istidens slut. Deras argument är enligt Diamond föga övertygande, eftersom klimatet faktiskt förbättrades, då smältande glaciärer vek undan för grässlätter och skogar. Amerikanska däggdjur hade dessutom överlevt åtminstone 22 tidigare istider utan någon motsvarande förintelsespasm. Ingen liknande katastrof drabbade europeiska och asiatiska däggdjur vid samma tid. Det perfekta kronologiska sammanträffandet mellan indianernas ankomst och däggdjurens undergång kan knappast vara en ren tillfällighet. Martin skildrar mötet mellan istidsjägarna från norr och favoritbytet, varje handa elefanter, som ett veritabelt blitzkrig. Den nya världens djur hade aldrig mött människan och saknade all evolutionär beredskap inför konfrontationen med den nya superpredatorn. Jägarna blomstrade i detta paradis av lättavverkade köttberg. När de dödat majoriteten megabiff i ett område spred de sig vidare söderut till nya, jungfruliga marknader för att 1 000 år senare ha nått resan slut, dvs Patagonien, efterlämnande två radikalt däggdjurssanerade kontinenter. Bättre beväpnade, europeiska efterföljare behövde bara fem år (1870–75) för att nästan lyckas totalt utrota den mångmiljonhövdade buffeln. Är 1700 beräknas deras antal ha varit 60 miljoner; 1890 fanns endast några dussin kvar, en prestation som möjliggjordes bl a av pojkbokshjälten Buffalo Bill som under långa perioder avverkade 250 djur om dagen. Ännu mer fantastiskt var vandringsduvans öde – 1879 dödades en miljard i Michigan: 1894 observerades det sista boet och 1914 dog den sista duvan i Cincinnati Zoo.

När maorierna anlände till Nya Zeeland c a år 1000 beboddes öarna av ett dussintal olika

FORTS NÄSTA SIDA